

SZOKOLSZKY ISTVÁN
1915 — 1968.

1968. február 22-én eltávozott az élők sorából Szokolszky István.

Ahhoz a lelkes csoporthoz tartozott, melyet a felszabadulás után a népi kollégiumi mozgalom forradalmi lendülete indított útnak. Viszonylag fiatalon emelkedik ki vezetővé: a pécsi Pedagógiai Főiskola igazgatója, átmenetileg az ELTE Pedagógiai tanszékének vezetője, alapító igazgatója a Központi Pedagógus Továbbképző Intézetnek, vezető munkatársa a Pedagógiai Tudományos Intézetnek, majd az Országos Pedagógiai Intézetnek. 1967-ben a Műszaki Egyetem pedagógiai tanszékére lép át.

Pedagógiai szemléletének alakulására Makarencónak van döntő befolyása. Didaktikusként a gyakorlat alapos ismeretében — és szoros kapcsolatban a gyakorlattal — szentelte minden idejét és erejét a szó igazi értelmében vett korszerűsítésnek: kereste a tanulói aktivitás kiváltásának és tartós biztosításának feltételeit, a tanítási óra vezetésének minél hatékonyabb formáit, az értékelésnek a tanulási céljait igazodó módzatait, a pedagógus helyesen értelmezett vezető szerepének meghatározását.

A célkitűzésében igényes, fogalomrendszerében tiszta, módszereiben tudományosan ellenőrzött, elért eredményei alapján objektíven értékelhető szocialista didaktika megalkotásán fáradozott elméleti, gyakorlati és sokféle hivatalos munkássága folyamán.

Munkásságának a méltatására folyóiratunk visszatér.

Most csak annak a fájdalomnak adhatunk kifejezést, melyet az MTA Pedagógiai Bizottsága és a Tanulmányok a neveléstudomány köréből című kiadvány szerkesztőbizottsága érez sok éven át alkotóan tevékeny tagja elhunytá alkalmával; és amellyel a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságának didaktikai-metodikai albizottsága búcsúzik megbecsült és szeretett elnökétől.

KÉSZÜLŐ PEDAGÓGIAI LEXIKONUNK

1966. május 11-én szerződést kötöttünk az Akadémiai Kiadóval. Vállaltuk olyan Pedagógiai Lexikon összeállítását, mely 200 szerzői ív terjedelmű (ebből 10 ív kép), és amely — a terjedelem szabta lehetőségek közt — magas szakmai követelményeket kielégítő, a marxizmus-leninizmus szellemében megírt, korszerű, tudományos igényű, nyelvében, stílusában közérthető lexikon lesz, és felöleli mindazokat a tárgyköröket, amelyek a gyakorló pedagógusoknak, a neveléstudománnyal foglalkozóknak, valamint a nevelés és oktatás kérdései iránt érdeklődőknek is pontos és megbízható felvilágosítást, útbaigazítást adnak.

A *Pedagógiai Lexikon* így körvonalozott célja kifejezi az MTA Pedagógiai Bizottságának azt az óháját, hogy a pedagógiai tudományok és a gyakorlati pedagógia fogalomrendszeréről, adatairól, eredményeiről, módszereiről, jelenlegi állapotáról és jövőbe mutató erőfeszítéseiről a mű felhasználójának igénye szerint nyújtson

egyszeri eligazítást,
kimerítőbb tájékoztatást,
tudományos útbaigazítást.

A szó igazi értelmében a *pedagógus lexikonát* kell tehát megszerkeszteni, ha pedagóguson a neveléssel céltudatosan foglalkozó összes személyt értjük.

Ismeretes, hogy *Pedagógiai Lexikon* Magyarországon 1936-ban jelent meg utoljára. Ennek a munkának előszójában a szerkesztő *Kemény Ferenc* így értékeli — 1932. nyarán — a megtett erőfeszítések eredményét:

E munka messze elmaradt azon eszmény mögött, amelyet eleve magunk elé tűztünk, ámde külföldi példák is kézzelfoghatóan igazolták, hogy gyűjteményes munkák: lexikonok, szótárak stb. a dolog természeténél fogva nem lehetnek sem teljesek, sem tökéletesek. A szerkesztő mégis azt tartja, hogy közös fáradozással sikerült a magyar pedagógiai irodalmat olyan munkával gyarapítanunk, amely javára lesz a hazai nevelés- és oktatásügynek és munkásainak, egyszersmind pedig alapul szolgálhat majdan egy teljesebb és tökéletesebb Magyar Pedagógiai Lexikon megteremtéséhez...

A pedagógia minden művelője tudja, milyen mértékben tárgult ki világunk az azóta eltelt időben, mennyivel sokrétűbbekké váltak a pedagógiai tudományok (a pedagógia és társtudományai), és mennyivel bonyolultabbak a gyakorló pedagógusok feladatai. Sok tekintetben javultak azonban a közös munka és a kiadás feltételei.

Lehet tehát kitzött feladatunkat úgy megfogalmazni, hogy *adott viszonyaink között nyújtuk a legtöbbet a legjobban.*

1. A munka megosztása

A *Pedagógiai Lexikon* szerkesztő bizottsága — az MTA Pedagógiai Bizottsága jóváhagyásával — a következőképpen alakult meg:

Főszerkesztő: NAGY SÁNDOR, egyben szerkesztője a didaktika körébe tartozó anyagrészeknek;

Szerkesztő: KISS ÁRPÁD, egyben szerkesztője a neveléslélektan, nevelésszociológia, kísérleti pedagógia, új módszerek és eszközök körébe tartozó anyagrészeknek;

ÁGOSTON GYÖRGY, szerkesztője a neveléstan körébe tartozó anyagrészeknek;

FÖLDES ÉVA, szerkesztője az egyetemes neveléstörténet megállapodás alapján rá eső részének, továbbá a gyógypedagógia körébe tartozó anyagrészeknek;

JAUSZ BÉLA, szerkesztője a hazai neveléstörténet anyagának és a felnőttnevelésnek;

JÓBORU MAGDA, szerkesztője az összehasonlító pedagógia körébe tartozó anyagrészeknek;

SZARKA JÓZSEF, szerkesztője az általános pedagógia, továbbá a hazai művelődéspolitikai, a hazai köznevelés irányítása, szervezete körébe tartozó anyagrészeknek;

SZOKOLSZKY ISTVÁN, szerkesztője a metodikák és a szakképzés körébe tartozó anyagrészeknek,

ZIBOLEN ENDRE, szerkesztője az egyetemes neveléstörténet rá eső anyag részének, a felsőoktatás anyagának, a lexikon képanyagának.

A megállapodás aláírása óta eltávozott az élők sorából SZOKOLSZKY ISTVÁN, szakterületének gondozását NAGY SÁNDOR (szakképzés) és VERESS JUDIT (metodikák) vette át. Az összehasonlító pedagógia anyagának összeállításába — társszerkesztőként — BENCÉDY JÓZSEF kapcsolódott be.

Alig kell utalni arra, hogy a munka összeállításában a hazai pedagógia minden alkotó művelőjének tevékeny közreműködésére számítottunk.

Nem soroltunk fel olyan jelentős feladatokat, mint a politikai nevelés, a családi nevelés, az ifjúsági mozgalom, a kollégiumi nevelés, az óvodai nevelés a testnevelés és sport stb. Ezeknek egyes különleges területei sokszor kívül maradnak az összefoglaló tárgyalásokon. Az ilyen — nem említett — körökbe tartozó fogalmak, személyek stb. címszavait a címszók összeállítása közben gyűjtjük össze és rendszerezük az átfogóbb egységeken belül.

Egy fajta előzetes becslés alapján a *Pedagógiai Lexikon* tartalmi arányait megkíséreltük előzetesen megállapítani. A megadott %-ok — minthogy 200 éves munkáról van szó — egyszerűen úgy tehetők át ívbe, hogy $\frac{1}{2}\%$ -ot tekintünk egy ívnek, tehát a megadott % számok kétszerese adja a felhasználható ívszámot. Nyomatékosan utalunk arra, hogy előzetes becslésről van szó, melyet a reális követelmények módosítanak majd:

Általános pedagógia, művelődéspolitikai, hazai köznevelés ...	10%
Neveléstan	10%
Didaktika	10%
Metodikák	5%
Összehasonlító pedagógia, külföldi intézmények, élő személyek .	10%
Egyetemes neveléstörténet	10%
Hazai neveléstörténet	10%
Hazai élő személyek	2,5%
Felsőoktatás	2,5%
Felnőttnevelés, népművelés	2,5%
Gyógypedagógia	2,5%
Szakképzés	2,5%

Neveléslélektan-, szociológia, kísérleti pedagógia, új módszerek, eszközök	10%
Képek	5%
Tartalék	7,5%

2. Tartalom és előadás

A lexikonok betűrendben, az anyagtól megengedett legrövidebb terjedelemben, egyszerre többféle igény kielégítésére törekedve igazítanak el.

A tudományok szervezettségének mai fokán sok intézmény és személy külön-külön dolgozza ki az egy műbe kerülő cikkeket. A szerkesztők már akkor is sokat tesznek, ha — természetesen szűkebb határaik között és anyaguk természetének megfelelően — odáig eljutnak, ahová DIDEROT kívánt elérni, mikor a francia Enciklopédia feladatát többek között így határozta meg:

Mutassa meg azt a kölcsönös segítséget, amelyet az egyes tudományok és művészetek nyújtanak egymásnak; használja fel ezt a segítséget arra, hogy az alapul szolgáló közös elveket bizonyosabbakká, következményeiket világosabbakká tegyük, tárja fel a természetet alkotó lények távoli és közeli kapcsolatait . . .

Nem kétséges azonban, hogy a szerkesztőknek sok esetben kell túllépniük az anyag rögzítésének és így értelmezett rendszerezésének a határain.

Pedagógiai Lexikonunk megalkotásának munkálatai sok tekintetben elég szerencsés időben indulnak meg abból a szempontból, hogy vannak komoly előmunkálatok, sok téren a természettudományok szintézise is megtörtént különböző célú kézikönyvekben. A gyors gazdasági és társadalmi átalakulás, a neveléssel szemben támasztott követelmények ugrásszerű — és még mindig tartó — emelkedése, az emberre vonatkozó ismeretek gyarapodása, az a tény, hogy egy-egy felismerés hatására a pedagógia egész állományát kell időnként felülvizsgálni, mégis megkívánja rendkívüli szerkesztői erőfeszítések tételét annak érdekében, hogy a *Pedagógiai Lexikon* a korszerű ismeretanyagot az optimális hatékonyságra törekedve adja elő.

Maga a tartalom, ha egyszerűen csak a pedagógia és társtudományai meglévő ismereti állományának összefoglalására gondolunk, adottnak látszik. Így elgondolható lenne valaminek a jelenben való egyszerű meghatározása, leírása, magyarázata, egy eseményornak a múltból a jelenbe való átvezetése és rögzítése stb. Erre bizonyos szükség is van. De elengedhetetlen a jövő felé nyitott oldalak megmutatása is. A mai állapot megrajzolásában, abban a szövegben, mellyel egy folyamatot átvezetünk abba a helyzetbe, amelybe ma van, és amelyet itt megszaktunk, az olvasónak csalhatatlanul meg kell találnia a bedugult ereket — amelyek valószínűleg nem vezetnek tovább — és azokat a tartósan ható, eleven tényezőket, melyekben további fejlődés lehetőségei rejlenek. A dolgokat mozgásukban, fejlődésükben látó dialektikus szemlélet, az értékelés módja, a jól megválasztott ajánlott irodalom együtt tesz lehetővé olyan egzaktt, gazdaságos kifejtést, mely megkétszerezi a *Pedagógiai Lexikon* hatékonyságát: adatszerűen, okaira visszavezetve ismerteti a múltat, miközben a jövő felé is felnyit.

Néhány konkrétabb eligazítás:

A tárgyalásnak olyannak kell lennie, hogy a pedagógiával foglalkozók megismerkedhessenek a tudományos kutatás módszereivel, technikáival, műveleteivel: így érthetik meg, miért kell azt tenniük, amit tesznek; hogyan tehetnek lépéseket előre; hogyan határozhatják meg pontosabban — esetleg csak egy szűkebb területen — problémáikat és juthatnak egzaktan ellenőrzött megoldásokhoz.

Mind a neveléstudomány, mind a pedagógiai gyakorlat csak jól tervezett és állandóan ellenőrzött együttes erőfeszítések útján fejlődik (a kutatással foglalkozók együttműködése, elmélet és gyakorlat kapcsolata, az egy iskolában vagy osztályban működő pedagógusok egybehangolt munkája). A pedagógia története az elszigetelt egyéni törekvések nagy sorának elhalását bizonyítja.

A *Pedagógiai Lexikonból*, de az egyes cikkekből is minden verbális bizonygatás nélkül láthatónak kell lennie, mekkora a jelentősége az emberre vonatkozó ismeretek gyarapodásának, a pedagógia tudományos emberismeretre való alapozásának, a neveléstudományi kutatással és az emberek életre nevelésével foglalkozó intézményeknek és egyéb szervezeteknek. Így érvényesülhet az egész műben az a szemlélet, melyben — életünk gazdasági alapjai elsődlegességének elismerése mellett — annak tiszta látása is bennerejlik, hogy a gazdasági élet végső fokon az emberért van.

A *Pedagógiai Lexikon* olvasói főleg pedagógusok lesznek. Ha azonban a mű olyanná válik, amilyenné a szerkesztők kívánják tenni, akkor rendszeres forgatói a tanulmányaik mondani-valóját ellenőrző szakírók, az előadásai és óráik anyagát kiegészíteni és ellenőrizni kívánó

pedagógia tanárok, a tankönyvírók stb. lesznek, tehát azok a személyek, akik nagyobb körre származtatják át azt, amit maguk feldolgoztak. Bizonyosan mindegyikükben él az a szándék is, hogy munkájukkal a nevelés igazi céljához közelebb kerüljenek. Ez a tény nagyban fokozza pedagógiai felelősségünket.

Nagy figyelmet kell fordítani a bemutatott nagy pedagógusok életében látható céltudatosság, egyszerűség, odaadás, de ugyanakkor más — a fiatalokat is vonzó, követésre indító — tulajdonságok kiemelésére is. A nem megfelelő tárgyalás sokszor kelti azt a benyomást, mintha sikeres élete csak más hivatást betöltőknek lett volna, a pedagógusokról legfeljebb csak anekdotákat lehetett volna feljegyezni. A tényleges teljesítmények értékelésével lehet az egyszerű életben is megvalósított nagyságra irányítani a figyelmet.

Sokszor lehangoló, milyen kevés a mondanivalójuk lexikonoknak és kézikönyveknek tényleges nevelési problémákról. Ötletszerűen említem a gyermeki hazudozást, a jutalmazást és büntetést, a szexuális igények felmerülését és kielégítését, az egyéni különbségek figyelembe vételét stb. Ebben az esetben le kell írni és meg kell magyarázni a jelenséget. Ha azonban gyakorlati útbaigazításként nem tudunk mást mondani, mint közhelyeket („legyen a pedagógus óvatos”, „alkalmazza mértékkel”, „nem mellőzhető teljesen”, „legyen tekintettel” stb.), akkor azokat hagyjuk el: a szakembert bosszantják, a laikus semmi hasznukat sem veszi.

A legnagyobb erőfeszítést a *Pedagógiai Lexikon* megalkotásánál bizonyosan a pontos és egyszerű, egyszerre tudományos és közérthető fogalomrendszer és szókészlet alkalmazása kívánja majd meg. A pedagógia és társtudományai régebbi szókészlete sem egyértelmű, az új — a pedagógiára közvetlen hatást gyakorló — tudományok pedig valósággal ontják az idegen, sokszor közvetlenül átfordított új szavakat. Lexikonunkban nyilvánvalóan követnünk kell a tudományok fejlődését. Ugyanakkor azonban aprólékos gonddal kell törekedni egyszerűsége, tisztaságra, arra, hogy a bonyolult jelenségek magyarázatát ne nehezítsük terminológiánk bonyolultságával. A magyar nyelv elég gazdag ahhoz, hogy segítségével minden jelenséget érthetővé lehessen tenni: tudományunk akkor jó, ha képes egyszerűen fogalmazni, és akkor magyar, ha mondanivalóját nyelvünk pszichológiájának és logikájának szabályai szerint nyújtja.

Bizonyos igények ilyen — korántsem teljes — kifejezésével azt kívántuk szerkesztési elvül kitűzni, hogy a *Pedagógiai Lexikon* pedagógiai mű is legyen. Bizonyosan joggal várja el mindenki, hogy egy pedagógusoktól pedagógusoknak írott munka mintául szolgáljon abban a tekintetben, hogyan kell egyszerűen és meggyőzően tanítani.

Befejezésül újból leírjuk, hogy a *Pedagógiai Lexikon* megírására 1966. május 11-én írtuk alá a szerződést. A munkálatok folyamatban vannak. Segítőtársainkon és rajtunk múlik, hogy 1970-ben szép és jól használható művet adjunk át a neveléssel foglalkozó és a nevelés iránt érdeklődő minden olvasónak.

KISS ÁRPÁD

NAGY SÁNDOR

AZ ISKOLASZERVEZET ÉS A TANULÓK TELJESÍTMÉNYÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA

Postlethwaite, Neville: School Organisation and Student Achievement.
Acta Universitatis Stockholmiensis, 15. 1967. 146. l.

Az összehasonlító pedagógiában jelentős fordulatot jelentett, amikor az ötvenes évek végén több nemzet kutatói azt a feladatot tűzték maguk elé, hogy a tanulók teljesítményeit nemzetközi viszonylatban is vizsgálat tárgyává tegyék. A tudományág addigi történetében a kutatók lényegében csak azokat a független változókat hasonlították össze és elemezték, amelyek keretül szolgálnak a tanítás-tanulás megszervezéséhez. Megfelelő módszerek és koordináció híján nem vállalkozhattak a függő változók, a tanulói teljesítmények, továbbá a pedagógiai struktúra és az eredményesség összehasonlító vizsgálatára. Az Unesco Hamburgi Pedagógiai Intézetének ösztönzé-

sére több évi előkészítő munka után megszületett az első nagyméretű nemzetközi pedagógiai összehasonlító vizsgálat az *IEA program*. (The International Project for the Evaluation of Education Achievement; az iskolai teljesítmények értékelésének nemzetközi terve.) A program első fázisában 12 ország 2 jellegzetes korosztályának matematikai teljesítményeit mérték és elemezték.

Az előkészületi munka során kitűnt, hogy az egyes nemzetek pedagógiai rendszerében több olyan független változó van, amelyek hatását a tanulói teljesítményekre nemzetközi viszonylatban általában gazdaságosabban lehet tanulmányozni. Ezek a következők: